

“ISLOM IQTISODIYOTI” VA “ISLOM MOLIIYASI” TUSHUNCHALARI VA ISHLASH TARTIBI

Turopova Nigora Xolmurod qizi

Termiz Davlat universiteti

nturopova@tersu.uz

Annotatsiya: ushbu tezisda hozirda Islom moliyasi sektori yildan yilga o‘sib bormoqda bu yo‘nalishdagi tashkilotlar esa jahonda katta miqdordagi aktivlarni boshqarmoqda. Islom moliyasining O‘zbekistondagi o‘rni qanday? Foizlarsiz foyda qayerdan kelmoqda? Nega bu sohaga talab ortib bormoqda? Ushbu savollar orqali yoritib berilgan.

Kalit so‘zlar: islom iqtisodiyoti, islom moliyasi, ITB, zakot, tijorat, kreditor.

Ishlab chiqarishga asoslangan iqtisodiyot modelini ilgari surgan islom iqtisodiyoti kapitalizmning foizga asoslangan iqtisodiy modellarini inkor etadi. Chunki Islomda sarmoya mehnatning natijasi bo‘lsa, halol hisoblanadi. Unda kapitalizm kapi puldan pul chiqarib daromad olish taqiqlanadi. Insoniyatga berilgan eng mukammal din bo‘lgan Islomda kelgusida foiz olish uchun sharoit , muhit yaratadigan pul jamg‘arish ham ma‘qullanmaydi. Bugungi kunda O‘zbekistonda islom moliyasiga qiziqish tobora ortib bormoqda. 35 mlndan ortiq aholiga ega va aholisining 93% foizi islom diniga etiqod qiluvchi mamlakatda ushbu sohaga bo‘lgan qiziqish va talabning ortishi tabiiydir. Savdo sanoat palatasining BMTTD bilan o‘tkazgan tadqiqot natijalariga ko‘ra biznes vakillarining 38% va jismoniy shaxslarning 56% an‘anaviy banklardan diniy e‘tiqodlari tufayli kredit olishmayotganliklari aniqlangan. Ushbu statistikaning o‘zidan ham ma‘lumki ushbu sektorga bo‘lgan talabning bizda allaqachon mavjudligini bildiradi. Ammo, O‘zbekiston aholisi uchun ushbu sohaning yanada tezroq rivojlanishi va Islom banklarining paydo bo‘lishiga huquqiy-me‘yoriy asosning yetishmasligi, soliq va boshqaruv infratuzimasining yo‘qligi shuningdek, aholi orasidagi ayniqsa Islomiy moliyalashtirishga aloqador moliyaviy savodxonligining pastligi xalaqit bermoqda.

Islom iqtisodiyoti mohiyati

Islom iqtisodiyotining mohiyati ma‘naviy mas‘ul bozor iqtisodiyoti tizimini yaratishdan iborat. Uning o‘ziga xos jihatlaridan biri shaxsning va jamiyatning maishatini emas, balki haqiqiy ehtiyojlarini qondirishdir. Islom iqtisodiyoti modeli boyliklarning jamiyat ichida

adolatli taqsimlanishiga alohida e'tibor qaratadi, busiz ijtimoiy barkamollik (uyg'unlik) va iqtisodiy o'sishni ta'minlash mumkin emas, deb hisoblaydi.

Islom moliyasi tushunchasi

Islom moliyasi tizimi — bu pul mablag'laridan foydalanish va taqsimlash jarayonida Islom huquqi qoidalariga mos keluvchi iqtisodiy munosabatlarni o'z ichiga oladigan Islom ekotizimining bir qismidir. Masalan, Islom dinida qarz berish yoki olish evaziga foyda ko'rish taqiqlangan, barcha moliyaviy jarayonlar esa haqiqiy iqtisodiy faoliyatga asoslangan bo'lishi kerak. Odamga zarar yetkazishi mumkin bo'lgan sohalarni moliyalashtirishga ruxsat berilmaydi — masalan, qimor o'yinlari, alkogol, tamaki mahsulotlari va boshqalar.

Foizlarsiz foyda qayerdan keladi?

Islom banklari loyihalarni moliyalashtirishdan foyda olishadi. Omonatchilari faqatgina dividendlarga e'tibor qaratgan holda, o'z mablag'lari nimalarga investitsiya qilinishini bilmaydigan an'anaviy banklardan farqli ravishda, Islom banklarida omonatchi pul mablag'larining kelgusidagi harakatini ko'rishi mumkin, bunda mablag' biznesga investitsiya qilinadi hamda foydasi bank va omonatchi o'rtasida bo'linadi.

ISLOM MOLIYASI BANKLARI VA TIJORAT BANKLARI O'RTASIDAGI FARQLAR:

AN'ANAVIY BANKLAR	ISLOM MOLIYASI BANKLAR
An'anaviy bank asosiy e'tiborni kreditlashga qaratadi.	Islom banki asosiy e'tiborni sarmoyaga qaratadi.
An'anaviy banklar faqat moliyaviy mezonlar asosida ish yuritadi.	Islom banklari investitsiyada axloqiy mezonlarga asoslanadi.
An'anaviy banklarning faoliyati inson omiliga (asosan kapitalizm nazariyalariga) asoslanadi.	Islom banklari faoliyati islom shariatining qoidalariga asoslanadi.
investor yoki kreditor oldindan belgilangan foiz stavkasi bo'yicha	Islom banklari kapitalning egasi bilan investor o'rtasida risk taqsimotini tasdiqlaydi.

savdo qiladi yoki daromadni kafolatlaydi.	
Derivativlar savdosi asosida foydani maksimallashtirishni tasdiqlaydi.	Islom dini tomonidan cheklovlar mavjud bo'lsa-da, u foydani maksimal darajada oshirishga qaratilgan.
Zakot tizimi mavjud emas.	Zamonaviy islom bank tizimida islom banklari «Zakot yig'ish markazlari»ga aylanishi uchun xizmat qiluvchi birlik sifatida ko'riladi.
Pul ayirboshlash va qiymatni saqlash vositasidan tashqari tovardir. Shuning uchun uni nominal qiymatidan yuqori narxda sotish va ijaraga berish ham mumkin.	Pul tovar emas, lekin u ayirboshlash vositasi va qiymatni saqlash vositasi sifatida ishlatiladi. Shuning uchun uni nominal qiymatidan yuqori narxda sotish yoki ijaraga berish mumkin emas.
Bank mablag'laridan foydalangan holda tashkilot zarar ko'rgan taqdirda ham foizlar undiriladi. Shuning uchun u foyda va zararni taqsimlashga asoslanmagan.	Islom banki foyda va zararni taqsimlash asosida ishlaydi. Agar tadbirkor zarar ko'rgan bo'lsa, bank bu yo'qotishni qo'llanilgan moliyalashtirish usuliga qarab taqsimlaydi (Mudarabah, Musharaka).
Naqd pul mablag'larini berish, moliyalashtirish yoki aylanma mablag'larni moliyalashtirishda tovarlar va xizmatlar almashinuvi bo'yicha kelishuv tuzilmaydi.	Murabaha, Salam va Istisna shartnomalari bo'yicha mablag'larni taqsimlashda tovarlar va xizmatlar almashinuvi bo'yicha shartnomalar bajarilishi shart.
An'anaviy banklar pulni inflyatsiyaga olib keladigan tovar sifatida ishlatadi.	Islom banki savdo bilan bog'liq faoliyatdan foydalangan holda iqtisodiy tizimning real sektorlari bilan aloqa o'rnatishga intiladi. Chunki pul real aktivlar bilan bog'liq bo'lgani uchun u iqtisodiy taraqqiyotga bevosita hissa qo'shadi.
Bank mablag'laridan foydalangan holda tashkilot zarar ko'rgan taqdirda ham foizlar undiriladi. Shuning uchun u foyda va zararni taqsimlashga asoslanmagan.	Islom banki foyda va zararni taqsimlash asosida ishlaydi. Agar tadbirkor zarar ko'rgan bo'lsa, bank bu yo'qotishni qo'llanilgan moliyalashtirish usuliga

qarab taqsimlaydi (Mudarah, Musharaka).

Xulosa. Islom moliyasi sektori yildan yilga dunyo bo‘ylan keng miqyosda jadal suratda yoyilmoqda. Foyda olish bo‘yicha dunyoning eng mashhur banklari bilan ham raqobatga kirishmoqda. Investorlar ham bu sohadagi kuchli o‘shini tan olmoqda. Hozirda asosiy faoliyatini Saudiya , Eron , Malayziya va arab davlatlarida amalga oshirayotgan bo‘lishiga qaramay yaqin kelajakda aholisining deyarli 90% foizdan yuqori bo‘lgan Markaziy Osiyo mamlakatlari ushbusektorning eng asosiy markazlaridan bo‘lishi taxmin qilinmoqda. Ushbu sektorning O‘zbekistonda joriy qilish davlat budjetiga sezilarli darajada foyda keltirish bilan birga xalqning ham ehtoyojlari ham sezilarli darajada qondiriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ehson Shenojak “Islom iqtisodiyoti” Global inqirozdan chiqish. Iqro-nashr nashriyoti Toshkent-2023
2. Eldos Fozilbekov <https://www.gazeta.uz/oz/2022/10/17/islamic-finance/>
3. Muftiy Muhammad Taqiy Usmoniy “Islom moliyasiga krish” Azon nashriyoti Toshkent-2023
4. Ahadquli Xolmuhammad o‘g‘li “ Savdogarlar ustozini yoxud haqiqiy omad kaliti” Ilm-ziyo-zakovat nashriyoti Toshkent-2021
5. Ahadquli Xolmuhammad o‘g‘li “ Savdogarlar ustozini yoxud haqiqiy omad kaliti-2” Ilm-ziyo-zakovat nashriyoti Toshkent-2023
6. Ravshan Abdullayev “Islomda savdo va tadbirkorlik me‘yori” Toshkent-2023
7. Буранова Л. В. и др. Зарубежный опыт ипотечного жилищного кредитования //O'zbekistonda fanlararo innovatsiyalar va ilmiy tadqiqotlar jurnali. – 2023. – T. 2. – №. 19. – С. 437-345.
8. Turoпова N. O ‘zbekiston moliya tizimida mahalliy moliyaning o ‘ziga xos xususiyatlari. – 2023.